

Gyeván Dorina

„A cenzúra rövid története korántsem lenne rövid.”¹

Dr. Gosztanyi Gergely habilitációs előadásairól

Dr. Gosztanyi Gergely, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi adjunktusa a cenzúra történelem során megjelent formáit és a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő alapjoggal való összefüggéseit, a cenzúra típusait és megjelenési formáit vizsgálja, továbbá kísérletet tesz arra, hogy a cenzúra mai helyzetét is bemutassa. Munkássága alapján² látható, hogy a cenzúra igencsak átalakult a nyomtatott sajtó primátusához képest, és a mai internetes korban már egy többpólusú, komplex, technológiai megoldásokat kihasználó, globális rendszerben működő cenzúráról beszélhetünk. A cenzúra mai helyzetét ezáltal a múlt vizsgálata során tapasztaltakhoz tudja hasonlítani, és részletesen mutatja be a cenzúra megjelenési formáit, annak aktuális technológiai megoldásait.

Gosztanyi Gergely habilitációs eljárásának lezárásaként 2022. március 29-én két előadást hallgathatott meg a közönség az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán: a *Cenzúra Arisztoteléstől a Facebookig* című tantermi előadást és *A szűrés, a blokkolás és a hekkelés váltotta fel az ollót és a fekete tintát*. Az *internet-hozzáférés korlátozásának gyakorlata az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt, avagy a politikai cenzúra új eszközei* című tudományos előadást. Mindkét előadást Prof. dr. Fleck Zoltán (egyetemi tanár, ELTE ÁJK), a Szakmai Bírálóbizottság elnöke nyitotta meg. A Szakmai Bírálóbizottság további tagjai Prof. dr. Aczél Petra (egyetemi tanár, BCE KSZI) és Prof. dr. Rozsnyai Krisztina (egyetemi tanár, ELTE ÁJK) voltak, az opponensek pedig dr. Lapsánszky András (habilitált egyetemi docens, SZE ÁJK) és dr. Zódi Zsolt (habilitált egyetemi docens, NKE ITKI) voltak.

Az előadások nyitásként a bírálóbizottság elnöke röviden ismertette a habilitációs eljárás folyamatát, és bemutatta a bizottság tagjait. A habilitációs eljárás szabályai szerint először a tantermi előadás következett, amely azonban a hagyományos egyetemi órák hosszától eltérő módon ez esetben negyvenöt perc időtartamú lehetett, amelynek végén a hallgatóság és a bizottság minden tagja ötös skálán értékelhette a pályázó előadását. Az előadás egy előadásorozat részeként történelmi pillanattfelvételek és ismert jogtörténetesek, filozófusok, kutatók szakmai megállapításainak segítségével nyújtott átfogó képet a cenzúra megjelenési formáiról a cenzúra áldozatának nevezhető ókori Szókra-

tész példájától kezdődően egészen napjainkig, a különböző közösségi médiaplatformok megjelenéséig és a napjainkra ismételten megerősödő állami szabályozási törekvésekig, a *Facebook Oversight Board* felállításáig.

A bizottság értékelése alapján a tantermi előadás jól felépített és jól illusztrált volt, az előadó könnyen jegyzetelhető formában beszélt a cenzúra kérdésköréről, a közönség figyelmét fenntartotta és lekötötte. Kiemelték, hogy a témaválasztás szélessége mindenképp nehezítette az előadó dolgát az idő szűkére és a kérdéskör komplexitására is tekintettel, azonban ezt a kihívást mitigálta, hogy az előadás egy sorozat részét képezte, amely így nagyobb teret enged a sok száz éves cenzúra típusainak, a média szabályozási kísérletei és mai modern tartalomszabályozási kísérletek bemutatásának.

A tantermi előadást követően a tudományos prezentációra került sor, amelynek során annak vizsgálata és bemutatása következett, hogy az internet-hozzáférés és annak korlátozása hogyan helyezhető el a jogi szabályozás útvesztőjében a véleménynyilvánítás szabadságával összefüggésben, amely többek között az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) gyakorlatából ún. *landmark cases*en keresztül történt, amelyekről összességében megállapítható, hogy többnyire két országot érintenek: Oroszországot és Törökországot. Az ismertetett ügyekből itt csak két példát kiemelve, először is a Cengiz és mások kontra Törökország döntés került említésre a téma felvezetéseként, amely a probléma aktualitását rögzítette, ugyanis az EJEB megállapította, hogy „[m]ára az internet vált az elsődleges eszközzé, amelyen keresztül a személyek az információk és ötletek fogadásához és átadásához fűződő szabadságukat gyakorolják”,³ és „az internet fontos szerepet játszik a nyilvánosság hírekhez való hozzáféréseinek és általánosságban az információk terjesztésének előmozdításában. Az interneten a felhasználók által generált kifejező jellegű tevékenységek például nélküli platformot jelentenek a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlására.”⁴

A lezárt ügyek sorát az összevont 2020-as eset, a Vlagyimir Kharitonov kontra Oroszország, OOO Flavus és mások kontra Oroszország, Bulgakov kontra Oroszország, Engels kontra Oroszország döntés zárta, amelyen keresztül az előadó a weboldalak blokkolásának (járulék, túlzott és teljes) problémakörét ismertette, amelyek mindegyikében az EJEB egyértelműen megállapította az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 10. cikkének sérelmét a nemzeti eljárás legitimitására, illetve az eljárási garanciák teljes hiányára hivatkozással. Az EJEB azt is kimondta, hogy „valamely weboldal elérésének teljes körű blokkolása olyan extrém intézkedés, amely az újság- vagy televíziócsatorna-betiltáshoz hasonlítható”.⁵

Az EJEB esetjogát áttekintve az EJEB általi elvárások a következőképpen rögzíthetők: amennyiben korlátozásra kerül sor, egy egyértelműen megfogalmazott jogalap nélkülözhetetlen, az intézkedéseknek mindenképp célzottan kell megvalósulniuk, valamint a döntés meghozatalára bíróság, illetve független bírói szerv által kerülhet sor, amely ellen valamiféle jogorvoslat, megtámadási lehetőség szükséges, hogy rendelkezésre álljon a visszaélések

megelőzése, illetve ezek hatásának visszaszorítása érdekében.

Ugyanakkor a valóság ezzel ellentétben egészen más képet mutat azzal, hogy a kormányzatok egyre gyakrabban fordulnak az internethez való hozzáférés korlátozásához (az országok majdhogynem 15%-ában a mindennapi gyakorlat része⁶), és amennyiben ilyen intézkedésre kerül sor, ennek időtartama egyre hosszabb ideig tart. Az internet-hozzáférést korlátozó intézkedések leggyakrabban aktív fegyveres konfliktusokkal, választásokkal és tüntetésekkel kapcsolhatók össze, és ezen korlátozások a közhiedelemmel szemben nem csupán távoli országokban történnek: csak 2021-ben öt európai uniós ország is érintett volt.

Az elvárások és a mindennapi tapasztalatok között húzódó szakadékból következően látszik, hogy a fő probléma, a megalapozott jogi szabályrendszer hiánya, amely ezen intézkedéseknek egyértelmű kereteket szabna, azonban nemcsak azon kérdés megválaszolása várat magára, hogy milyen szinten (nemzeti, szupranacionális vagy pedig globális) lenne ezen szabályrendszer megvalósítható és effektív is, de az előadó álláspontja szerint a jogi szabályozással párhuzamosan az internetes globáliszisztéma politikai és gazdasági szabályozására is szükség lenne. Az eljárási szabályok értelmében a magyar nyelvű prezentációt rövid angol nyelvű szakmai összefoglaló előadás követte.

Az előadást követően a Bírálbizottság tagjainak lehetősége volt kérdéseket intézni a pályázóhoz, amelyeknek köszönhetően számos – az idő rövidegére tekintettel – felületesen érintett kérdéskör bővebb kifejtésére nyílt lehetőség, valamint érdekes szakmai beszélgetés alakult ki a Bírálbizottság és a pályázó között.

Elsőként dr. Zódi Zsolt javaslatára a cenzúra pályázó által használt fogalma került tisztázásra, amely kapcsán az előadó úgy határozta meg a cenzúra fogalmát mint egy esetről esetre vizsgálandó kérdést, amelynek azonban általánosságban olyan jogszerű tartalmak jogellenes korlátozása minősül, amely folyamat során az emberi jogi kritériumok nem tudnak érvényesülni. Ezt követően az előadó az opponenciában elhangzottak alapján egyértelműsítette álláspontját, és az alapvetően pesszimista látásmód okával kapcsolatban kiemelte, hogy azért ilyen borúlátó, mivel úgy tűnik, hogy romlik a helyzet világszinten, mivel az in-

ternethez való hozzáférés korlátozása mára már hétköznapi eszköznek tekinthető számos területen, és ezek terjedése látható, amelynek előbb vagy utóbb széles kihatása lesz európai perspektívából is, mivel már látható, hogy például Kína előszeretettel segíti elő hasonló korlátozások implementálását Dél-Amerikában, illetve Afrikában is. Prof. dr. Aczél Petra az internet penetrációja és a hozzáférés korlátozása közötti összefüggésének lehetőségére utalt, amelyre reagálva az előadó alapvetően kiemelte, hogy eddig ez a kérdés nem képezte kutatásainak tárgyát, azonban nem tartja kizártnak a két tényező közötti összefüggést. Zárásként a pályázó Prof. dr. Sonnevend Pál (egyetemi tanár, dékán, ELTE ÁJK) kérdésére kifejtette, hogy az EJEB az internethez való hozzáférés korlátozása elfogadhatóságának vizsgálata során nemcsak magának a véleményt nyilvánítónak a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő jogának sérelmét vizsgálja, hanem megítélése során az is szempontot képez, hogy a befogadó joga is sérül-e, és ha igen, milyen mértékben. Ez az egyik legfőbb oka annak, hogy ezen gyakorlatok esetén kritikusan fontos a legitimitás, jogszabályok általi meghatározottság és valódi eljárási garanciák megléte.

A szakmai diskurzust követően a bizottság visszavonult tanácskozni, amelynek során meghozták a habilitációs eljárás értékelését. A három előadást összesítetten 98%-ra értékelte a Bírálbizottság, így a pályázó magasan megfelelt a kívánalmaknak. A témaválasztásról a Bírálbizottság értékelésében kiemelte, hogy mindamellett, hogy a témaválasztás és megközelítés egy kiemelten aktuális témát ölel fel, az előadó élvezetesen közelítette meg a gyorsan változó és színes jogterület elméleti és gyakorlati dilemmáit. Az előadás során ismertetett jogesetek megfelelően illusztrálták a cenzúrázási gyakorlatok legsúlyosabb problémáit, és szemléletes képet nyújtott a kutatási témáról. Jó angolsággal és tartalmilag is megfelelően foglalta össze előadását, és bizonyította azt is, hogy a nemzetközi tudományos életben eddig is részt vett és ezután is részt fog venni munkásságával. A Bírálbizottság által feltett kérdésekre felkészülten válaszolt, és minden szempontból bizonyította tudományos felkészültségét. A Bírálbizottság az eddigi tudományos és oktatói életút, illetve az előadások eredményének tükrében javasolja az Egyetemi Habilitációs Bizottságnak, hogy dr. Gosztonyi Gergely számára ítélje meg a habilitált doktori címet.

Jegyzetek

¹ ATWOOD, Margaret: Don't tell us what to write. *Index on Censorship*, 2010, 4. sz., 59. p.

² GOSZTONYI Gergely: *Cenzúra Arisztoteléstől a Facebookig*. Budapest, 2022. Gondolat Kiadó.

³ Cengiz and Others v. Turkey, App nos. 48226/10 és 14027/11, [49].

⁴ Uo. [52].

⁵ Kharitonov v. Russia, App no. 10795/14, [38]; GOSZTONYI Gergely: Az internet-hozzáférés korlátozásának gyakorlata az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt. *In Medias Res*, 2021. 1. sz., 99. p.

⁶ Freedom House: *Freedom on the Net 2021. The Global Drive to Control Big Tech*. 2021. szeptember 16. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-09/FOTN_2021_Complete_Booklet_09162021_FINAL_UPDATED.pdf.

